

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ШЕЛУДЬКО СЕРГІЙ АНДРІЙОВИЧ

УДК 339.74-044.922(477)

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Одеса – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Одеському національному економічному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Рябініна Людмила Миколаївна,
Одеський національний економічний університет,
професор кафедри банківської справи;

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Дзюблюк Олександр Валерійович,
Тернопільський національний економічний
університет, завідувач кафедри банківської
справи;

кандидат економічних наук, доцент
Боришкевич Олена Володимирівна,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана», доцент
кафедри менеджменту банківської діяльності.

Захист відбудеться «02» березня 2018 р. о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.055.01 в Одеському національному економічному університеті за адресою: 65082, м. Одеса, вул. Преображенська, 8, ауд. 217.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеського національного економічного університету за адресою: 65082, м. Одеса, вул. Преображенська, 8, ауд. 211.

Автореферат розісланий «30» січня 2018 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради



С. О. Даниліна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Трансформація валютного регулювання банківської діяльності в Україні відбувалася впродовж усієї новітньої історії нашої країни – з моменту проголошення незалежності в 1991 р. і до теперішнього часу, і була спричинена постійними перетвореннями інституційного, функціонального та технічного характеру. Зокрема, зміни в управлінні валютними відносинами в державі зумовили розвиток і поширення негативних явищ на ринках грошей, капіталу, валюти: девальвацію гривні, високу волатильність її обмінного курсу, переважання суб'єктивних чинників курсоутворення над об'єктивними, надмірну «тінізацію» валютних операцій населення та підприємств. Відтак, дослідження трансформаційних процесів у валютному регулюванні банківської діяльності наразі є вкрай актуальним, як з огляду на новий виток економічної кризи в Україні (що, саме по собі, вимагає модернізації системи управління грошово-кредитної та валютної сфери економіки), так і враховуючи євроінтеграційний шлях, встановлений у 2014 р. У зв'язку з цим, нагальним є вирішення важливого науково-практичного завдання – розвиток науково-методичних засад і обґрунтування практичних рекомендацій щодо трансформації валютного регулювання банківської діяльності в Україні.

Дослідженню сутності, ключових ознак і особливостей практичної реалізації валютного регулювання, валютної політики та валютного контролю присвячувала свої праці ціла плеяда українських економістів, серед яких: Я. В. Белінська, О. І. Береславська, С. Я. Боринець, О. В. Боришкевич, А. С. Гальчинський, О. В. Дзюблюк, Ф. О. Журавка, В. В. Коваленко, О. М. Колодізев, С. О. Кораблін, Л. В. Кузнецова, Б. Ю. Лапчук, В. І. Міщенко, А. М. Мороз, Л. М. Рябініна, М. І. Савлук, Б. Б. Сас, В. М. Шелудько, Т. С. Шемет і багато інших. Не меншу цінність являють також і студії низки іноземних науковців, серед яких: С. Александер, Ф. Грехем, М. Ейперен, Х. Каналес-Кріленко, Г. Кассель, Дж. М. Кейнс, П. Кенен, Дж. Кіршнер, Л. М. Красавіна, В. М. Крашенінніков, П. Кругман, О. І. Лаврушин, Р. Лайонз, Р. Мандел, Дж. Мартен, П. Мейсон, Р. Міз, Л. фон Мізес, С. Р. Моїсеєв, А. Г. Наговіцин, М. Рональд, Дж. Тейлор, Дж. Тінберген, Р. Триффін, І. Фішер, Дж. Флемінг, Дж. Френкель, М. Фрідман, Х. Хальтунен та інші.

Проблемами трансформації економічних систем (до яких належить і валютне регулювання) займалися такі знані вітчизняні та закордонні науковці, як В. Д. Базилевич, Л. Бальцерович, О. Вільямсон, С. Вітнер, А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, Г. В. Горланов, Р. Грінберг, М. Г. Делягін, Е. П. Дунаєв, Л. Л. Жданова, М. І. Зверяков, В. Л. Іноземцев, Р. Коуз, С. Кузнець, Д. С. Львов, В. І. Маєвський, С. В. Мочерний, Р. Нельсон, А. К. Покритан, Дж. Стігліц, Ю. Я. Ольсевич, Д. Є. Сорокін, Я. Тінберген, Е. Тоффлер, Ф. фон Хаек, Ю. Ж. Шайгородський, Н. М. Шелудько, Й. Шумпетер, Ю. В. Яковець.

Разом з цим, недостатню увагу науковою спільнотою було зосереджено на проблемах інституційного та структурного перетворення валютного

регулювання в умовах інтеграційних і глобалізаційних процесів під впливом глибокої кризи у банківській системі та загальній економічній рецесії. Цей напрям означений не лише теоретичною, але й практичною цінністю, виходячи з чого було сформульовано тему та визначено мету й завдання дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до планів науково-дослідної роботи кафедри банківської справи Одеського національного економічного університету. Зокрема, в межах теми «Роль банків у забезпеченні сталого розвитку фінансового ринку та реального сектору економіки України» (ДР № 0114U000276, 2014-2016 рр.) доведено особливу роль банків у виникненні та поширенні в Україні кредитної експансії в іноземній валюті через недосконалість практики валютного регулювання. У межах теми «Розвиток теоретико-методологічних положень системи ризик-менеджменту в банках» (ДР № 0117U002955, 2017-2021 рр.) запропоновано підходи до архітектури та суб'єктного складу валютного регулювання.

Мета і завдання дослідження. Дисертаційне дослідження має на меті розвиток теоретичних засад, удосконалення методичних підходів і розробку практичних рекомендацій щодо трансформації валютного регулювання в Україні.

Відповідно до поставленої мети були визначені наступні *завдання*:

- визначити сутність валютного регулювання та його місце в управлінні валютними відносинами;
- надати характеристику генезі та еволюції доктрини валютного регулювання в світлі магістральних економічних теорій та їх представників;
- визначити роль банків у валютному регулюванні з позицій функціонального підходу;
- дослідити історію становлення та розвитку валютного регулювання банківської діяльності в Україні;
- проаналізувати склад і методи використання інструментів валютного регулювання та практику їх застосування Національним банком України;
- оцінити вплив валютного регулювання на результати діяльності банків України в умовах його трансформації;
- вдосконалити методологічні підходи до практичного використання та вимірювання ефективності ключових інструментів валютного регулювання;
- розробити науково-методичні підходи до оцінки готівкових валютних заощаджень поза банками та тіншового готівкового валютного обороту.

Об'єктом дослідження є процес трансформації валютного регулювання банківської діяльності.

Предметом дослідження є теоретичні засади, методичні підходи та прикладні аспекти трансформації валютного регулювання банківської діяльності в Україні.

Методи дослідження. У процесі дисертаційного дослідження було застосовано загальнонаукові та спеціальні методи: узагальнення та систематизація, наукова абстракція, індукція та дедукція, аналіз і синтез – при

вивченні поглядів учених на сутність, предмет, суб'єкти та об'єкти, форми, види, інструменти та методи валютного регулювання; системний підхід – для побудови та аналізу системи валютного регулювання та його архітектоніки; функціональний підхід – у процесі дослідження ролі банків у валютному регулюванні; статистичного порівняння, показники динаміки та структури, біфуркаційний аналіз динамічних систем – для побудови та характеристики моделі трансформації валютного регулювання; економіко-математичного моделювання та верифікації – при побудові та дослідженні критерію ефективності валютних інтервенцій і моделі оцінки неофіційного валютного готівкового обороту.

Інформаційною базою дослідження слугували монографічні дослідження та публікації в спеціалізованих виданнях, чинні нормативно-правові акти України, а також джерела статистичної інформації: звіти та аналітичні форми Національного банку України, Державної служби статистики України, Асоціації українських банків, публічна фінансова звітність банків, офіційні бази даних Світового банку, Міжнародного валютного фонду, Банку міжнародних розрахунків, Європейського центрального банку та центральних банків Латвії, Литви, Польщі, Росії, Угорщини та Чехії.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розвитку науково-методичних засад і обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо трансформації валютного регулювання банківської діяльності в Україні. Найбільш вагомими результатами дослідження, що характеризують його наукову новизну, розкривають зміст дисертації і виносяться на захист, є такі:

вперше:

– запропоновано системно-процесну модель трансформації валютного регулювання на засадах системного підходу, принципів діалектики та теорії біфуркації динамічних систем, яка дозволяє визначити ступінь раціональності процесів перетворення у валютному регулюванні в Україні. Відповідно до розробленого визначення, трансформація валютного регулювання повинна відбуватися на стратегічному та тактичному рівнях. Стратегічний рівень передбачає динамічне оновлення складових валютного регулювання з метою розбудови якісно нової системи зв'язків між регулятором і регульованими суб'єктами; тактичний – неперервне прийняття та зміну однієї з трьох форм – регламентація, транзакція, комунікація – або ж одночасного перебування в двох або всіх трьох з них, що суттєво поліпшить визначення недоліків в заходах модернізації валютного регулювання в Україні;

удосконалено:

– визначення поняття «валютне регулювання», що, на противагу існуючим, ураховує широкий і вузький погляди на його сутнісне сприйняття – як елемент процесу управління валютними відносинами при реалізації науково обґрунтованих запланованих практичних дій (у широкому розумінні), та як системна та послідовна діяльність уповноважених органів з упорядкування валютних відносин: приведення їх у відповідність до заданих норм і стандартів, через застосування комплексу інструментів і методів (у вузькому розумінні);

– методичний підхід до визначення ролі банків у валютному регулюванні, що, на відміну від існуючих, встановлює їх місце в запропонованому трансмісійному механізмі в якості ключових передавачів імпульсів валютного регулювання за всіма каналами, а саме процентним, сигнальним, мікроструктурним, інституційним і кредитним;

– класифікацію інструментів валютного регулювання, яка, в порівнянні з раніше розробленими, заснована на тривимірному розподілі за ознаками: характеру впливу інструментів на об'єкти регулювання, способу їх застосування, приналежністю інструмента до інших видів регулювання економіки;

– науково-методологічний підхід до оцінювання ефективності валютних інтервенцій центрального банку, який, на відміну від існуючих, реалізується завдяки критерію «компенсація», що передбачає обчислення коефіцієнту ефективності інтервенцій (k_{IE}). Економічний зміст цього коефіцієнту полягає в тому, що він встановлює пряму залежність ефективності валютних інтервенцій від змін волатильності валютного курсу, та зворотну – від обсягів інтервенцій, які спричинили ці зміни;

– науково-методичний підхід до оцінювання обсягів тіньового готівкового валютного обороту, що, на противагу існуючим, заснований на моделюванні готівкових валютних заощаджень поза банками із застосуванням апарату багатофакторного регресійного аналізу. В якості змінних запропоновано використовувати показники обсягу депозитів населення у національній валюті, обсягу депозитів населення в іноземній валюті, обсяг переказу коштів із-за кордону та розмір грошових доходів населення;

набуло подальшого розвитку:

– теоретичне розмежування категорій «валютне регулювання», «валютна політика» та «валютний контроль» завдяки виокремлення спільних і відмінних рис, що дозволило сформулювати власні визначення валютної політики та валютного контролю для поглиблення розуміння внутрішніх аспектів сутності цих понять;

– періодизація валютного регулювання в Україні з 1991 по 2016 р. на основі використання еволюційного підходу та аналізу кількісних і якісних показників розвитку валютних відносин, а також перетворень у правовому забезпеченні регулятивних дій, що може бути використано в процесі моделювання та прогнозування окремих показників розвитку валютних відносин у країні;

– теоретико-методичне обґрунтування облікової ставки центрального банку в якості ключового інструменту валютного регулювання на засадах експлікації монетарного правила Тейлора, що дозволило встановити тісний зв'язок між її рівнем та показниками розвитку валютних відносин.

Практичне значення одержаних результатів. Науково-теоретичні положення та рекомендації, що стали результатами дослідження, мають методичний потенціал для раціоналізації трансформаційних процесів у валютному регулюванні на національному рівні та адаптації до пов'язаних з

цим змін на рівні окремих банків. Основні результати та висновки дисертаційної роботи було використано АТ «Райффайзен Банк Аваль» з метою обґрунтування управлінських рішень щодо управління валютним ризиком і операцій на валютному ринку (довідка № 02-16/1976 від 10.10.2016 р.), Національним банком України для вдосконалення аналітичного забезпечення оцінки ефективності використання валютних інтервенцій (довідка № 17-0002/11266 від 19.04.2017 р.), ПАТ «Марфін Банк» для вдосконалення системи аналізу та прогнозування стану валютного ринку (довідка № 28-017/423 від 29.06.2017 р.), ПАТ КБ «Південний» для вдосконалення аналітичного та методологічного забезпечення прийняття управлінських рішень щодо діяльності банку на валютному ринку (довідка № 19/2376/1 від 24.10.2017 р.).

Одержані результати дослідження використовуються в навчальному процесі Одеського національного економічного університету при викладанні дисциплін «Гроші та кредит», «Міжнародні стандарти управління банківською діяльністю», «Операції центрального банку», «НБУ та грошово-кредитне регулювання» (довідка № 01-17/1345 від 03.11.2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є завершеним науковим дослідженням. Сформульовані та обґрунтовані у дисертації наукові положення, підходи, висновки та рекомендації одержані автором самостійно за результатами комплексного дослідження проблеми трансформації валютного регулювання.

Апробація результатів дисертації. Основні науково-теоретичні положення та отримані практичні результати дослідження було апробовано на міжнародних і всеукраїнських конференціях, а саме: X Міжнародній науково-практичній конференції «Dynamika naukowych badań – 2014» (м. Перемишль, Польща, 2014 р.), XI Міжнародній науково-практичній конференції «Modern European Science – 2015» (м. Шеффілд, Велика Британія, 2015 р.), V Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Проблеми забезпечення ефективного функціонування та стабільного розвитку банківської системи України» (м. Київ, 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка в сучасних умовах: стан, проблеми та пошук шляхів їх подолання» (м. Львів, 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Стан, проблеми та перспективи вдосконалення економіки України» (м. Ужгород, 2015 р.), Всеукраїнській науковій Інтернет-конференції «Ефективність функціонування банківської системи України в умовах нестабільності фінансових ринків» (м. Тернопіль, 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Modern Transformation of Economics and Management in the Era of Globalization» (м. Клайпеда, Литва, 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретична та практична концептуалізація розвитку фінансово-кредитних механізмів в умовах нової соціально-економічної реальності» (м. Ірпінь, 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Развитие социально-экономических систем в условиях глобальной конкурентной среды» (м. Кишинів, Молдова, 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Innovative Economy: processes, strategies, technologies» (м. Кельце, Польща, 2017 р.).

Публікації. Найбільш вагомі положення дисертаційного дослідження висвітлено у 25 наукових працях загальним обсягом 9,55 д.а., з яких: 2 публікації в колективних монографіях (з яких 1 – зарубіжна), 8 статей у наукових фахових виданнях України, 2 статті в зарубіжних наукових виданнях, 3 статті в наукових виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз, 10 тез доповідей за результатами участі в міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Обсяг і структура роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи – 253 сторінки. Матеріали дисертації містять 29 таблиць, 43 рисунки, 38 формул, а також 10 додатків розміщених на 18 сторінках. Список використаних джерел включає 277 найменувань, розташованих на 28 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дисертаційної роботи, сформульовано мету та завдання дослідження, об'єкт і предмет, методи дослідження, викладено наукову новизну і практичне значення отриманих результатів, представлено дані про апробацію результатів дослідження і публікацій.

У першому розділі **«Теоретико-методичні засади валютного регулювання банківської діяльності»** досліджено сутність, систему та форми валютного регулювання; розглянуто генезу та еволюцію доктрини валютного регулювання; визначено роль банків у валютному регулюванні на засадах функціонального підходу.

Валютне регулювання є важливим компонентом інтеграційних і глобалізаційних процесів, що спостерігаються в світовій економіці. Оскільки одним із головних результатів глобалізації є стрімка еволюція валютних відносин, що опосередковують тісну взаємодію національних економік, актуальності набуває науково обґрунтоване управління цими відносинами. Проведено критичний аналіз наукових поглядів на сутність валютних відносин і з'ясовано, що вони є специфічними економічними відносинами, які виникають між їх суб'єктами з приводу руху валютних цінностей. Визначено приналежність валютного регулювання до складових управління валютними відносинами (поряд із валютною політикою та валютним контролем), де воно поєднує такі класичні функції управління як власне регулювання та координацію.

Для визначення сутності валютного регулювання було систематизовано та узагальнено погляди українських і закордонних економістів, у результаті чого встановлено існування п'яти теоретичних підходів (операційного, інституційного, акціоністського, ординалістського та правового). З метою об'єктивного дослідження такого складного поняття як валютне регулювання та комплексного розкриття його внутрішнього змісту, в роботі було сформульовано авторські визначення, за якими валютне регулювання (у широкому сенсі) є елементом процесу управління валютними відносинами, що

полягає в реалізації раніше запланованих і науково обґрунтованих практичних дій щодо впливу на валютні відносини. У вузькому сенсі валютне регулювання – це системна та послідовна діяльність уповноважених органів з упорядкування валютних відносин, тобто приведення їх у відповідність до заданих норм і стандартів через застосування комплексу інструментів і методів, з метою досягнення наперед встановлених орієнтирів.

Аналіз поглядів учених на сутності валютної політики та валютного контролю дозволив запропонувати власні визначення цих понять. У межах дослідження під валютною політикою запропоновано розуміти діяльність органів управління валютними відносинами з планування та організації процесу такого управління, що полягає у встановленні довгострокових орієнтирів, створенні науково-практичного забезпечення їх реалізації та корегуванні цих орієнтирів відповідно до результатів їх практичного досягнення. Валютний контроль розглядається як діяльність органів управління валютними відносинами й уповноважених ними агентів з нагляду за законністю реалізації валютних відносин і аналізу результатів цієї реалізації. Аналіз співвідношення валютної політики, регулювання та контролю дозволив встановити спільність їх предмету (валютні відносини) і низку відмінностей.

На підставі застосування системного підходу в роботі побудовано систему валютного регулювання та проаналізовано логіку її функціонування, охарактеризовано її підсистеми та окремі елементи. Зокрема, дослідження проблеми суб'єктів валютного регулювання дозволив прийти до висновку про раціональність їх аналізу відповідно до рівнів регулювання, за результатами чого побудовано тетраедричну модель (рис. 1). В якості об'єктів валютного регулювання запропоновано виділяти валютний курс і валютний оборот (що складається з валютного обігу та валютних операцій).

Роль банків у валютному регулюванні визначено з урахуванням запропонованого дисертантом удосконаленого трансмісійного механізму валютного регулювання. Зокрема, в роботі запропоновано розглядати п'ять каналів валютної трансмісії: процентного, сигнального, інституційного, кредитного та мікроструктурного (останній з яких було виокремлено вперше). Аналіз свідчить про те, що, посідаючи, водночас, ключову позицію на валютному ринку та в якості ланки зазначеного механізму, банки не можуть бути ані самостійними суб'єктами, ані повноцінними об'єктами валютного регулювання. Це підтверджується тією обставиною, що ефективність проведення ними власної діяльності не може гарантувати результативність регулятивним діям центрального банку.

У другому розділі «**Аналіз реалізації валютного регулювання банківської діяльності в Україні**» розглянуто еволюційний розвиток валютного регулювання в Україні; охарактеризовано практику застосування НБУ інструментів валютного регулювання; здійснено оцінку впливу валютного регулювання на результати діяльності українських банків.

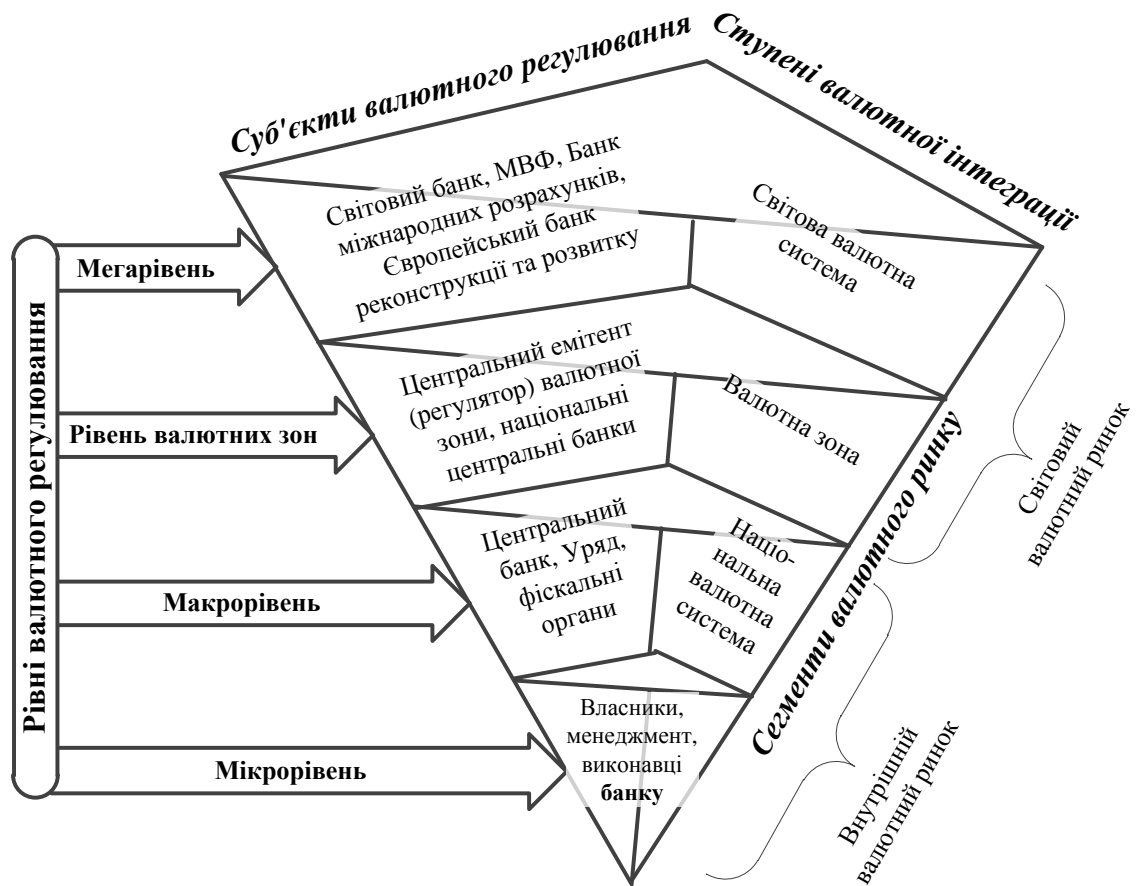


Рис. 1 – Архітектура валютного регулювання банківської діяльності

Джерело: власна розробка автора

На основі періодизації розвитку трансформаційних процесів у валютному регулюванні банківської діяльності в Україні було виокремлено п'ять етапів еволюції валютного регулювання, наявність яких обґрунтовано змінами інституційного, операційного та правового аспектів цього процесу (табл. 1). Ключовою рисою цього є перманентна девальвація гривні (тобто втрата нею купівельної спроможності), що проявлялося у зростанні як валютного курсу (з 1,8 грн. за 1 дол. США в 1996 р. до 25,6 грн. в 2016 р., тобто в 14 разів), так й інфляції (з 1991 р. до 2016 р. споживчі ціни зросли більше, ніж у 450 тис. разів).

Інструментарій валютного регулювання складається з валютних обмежень, ліцензій і дозволів, режиму валютного курсу, операцій на відкритому ринку, норми обов'язкового резервування, облікової ставки, золотовалютних резервів, зовнішнього боргу, податків на валютні операції та нормативів банківської діяльності. Класифікувати цю сукупність доцільно з використанням авторської тривимірної схеми, що розрізняє адміністративні та ринкові (економічні), загальні та спеціальні, а також інструменти безпосереднього та опосередкованого впливу.

На підставі запропонованої класифікації проаналізовано потенційні можливості застосування НБУ вказаних інструментів на практиці. Встановлено, що такий важливий і дієвий інструмент як норма обов'язкового резервування фактично не використовується, що дає змогу уповноваженим банкам вдаватися до безконтрольної безготівкової емісії, провокуючи надмірне кредитування.

Етапи еволюції валютного регулювання в Україні в 1991–2016 рр.

Етапи	Загальна характеристика етапу	Режим валютного курсу	
		декларований	фактичний
Етап I (1991 – 1996)	Інституційна та правова розбудова валютного регулювання. Створення НБУ. Формування нормативно-правової бази. Паралельний обіг готівки купуно-карбованця та рубля. Запровадження гривні.	Фіксований (III.1991–XII.1992)	
		Плаваючий (XII.1992–VIII.1993)	
		Фіксований (VIII.1993–X.1994)	
Етап II (1997 – 2000)	Становлення інструментарного забезпечення. Остаточне оформлення фіксованого режиму валютного курсу. Девальвація гривні внаслідок кризи 1998 р. Упровадження нових інструментів (операцій з цінними паперами на відкритому ринку, управління золотовалютними резервами). Суттєве обмеження валютних операцій.	Плаваючий (X.1994–IV.1997)	
		«Обмежене плавання» (IV.1997–XI.2000)	Фіксований (IV.1997–II.2014)
Етап III (2001 – 2008)	Зародження протиріч у системі валютного регулювання. Волютариська фіксація курсу гривні (на рівні близько 5 грн./дол. США). Вдосконалення методики застосування інструментів. Досягнення активного сальдо платіжного балансу (вперше з 1991 р.).	«Плаваючий» (XI.2000–II.2014)	
Етап IV (2009 – 2013)	Боротьба з наслідками глобальної економічної кризи 2008 р. Втрата ~60 % купівельної спроможності гривні. Повернення до практики жорстких валютних обмежень. Втрата Україною міжнародної ліквідності. Активізація співпраці з міжнародними фінансовими організаціями (МВФ). Відтік іноземного та вітчизняного капіталу.		
Етап V (2014 – триває)	Відмова від фіксованого та перехід на ринкове курсоутворення. Падіння купівельної спроможності гривні більш, ніж удвічі. Запровадження надзвичайних антикризових обмежень. Рецесія в банківській системі. Скорочення золотовалютних резервів більш, ніж у 4 рази. Зростання зовнішньої заборгованості, активне залучення іноземної макрофінансової допомоги та кредитування МВФ.	Плаваючий (II.2014–дотепер)	«Брудне» (кероване) плавання (II.2014–дотепер)

Джерело: узагальнено та складено автором за даними Національного банку України

Аналогічна ситуація виявлена й щодо операцій НБУ з цінними паперами на відкритому ринку. Хоча їх цінністю є можливість оперативного рефінансування дефіциту державного бюджету та швидке отримання іноземної валюти для зовнішніх розрахунків, центральний банк надто активно користувався цим інструментом, що не лише збільшило зовнішній і внутрішній державні борги, а й звузило можливість його довгострокового впливу.

Зростання зовнішніх зобов'язань України в іноземній валюті закономірно сприяло падінню валютного курсу гривні по відношенню до основних резервних валют, але вирішальним чинником цього стала відмова НБУ від підтримки офіційного курсу в лютому 2014 р. У результаті курс гривні до долара США зменшився більш, ніж утричі. Нераціональне використання НБУ золотовалютних резервів призвело до їх швидкого скорочення на 27 млрд. дол. США лише в 2011 – 2014 рр. Зазначене відбулося через активне використання цих авуарів для погашення позик зовнішніх кредиторів, тому роль НБУ у валютному регулюванні характеризується непослідовністю, хибністю орієнтирів і втратою контролю над діяльністю банків. За умов відсутності нормативів обов'язкового резервування для депозитів у гривні та заниженні їх для валютних вкладів банки вдалися до ескалації масштабної кредитної експансії в Україні, фактично руйнуючи її економіку. Однак ці дії спричинили негативні наслідки, в першу чергу, для самих банків, свідченням чого є банкрутство майже 70 з них у 2009 – 2016 рр.

Збитковість банківської системи змусила НБУ здійснювати безперервне рефінансування, розширюючи тим самим грошову масу країни без підкріплення реальним економічним зростанням. Все це лише поглиблювало кризу та сприяло девальвації національної валюти.

У третьому розділі **«Удосконалення процесів трансформації валютного регулювання банківської діяльності в Україні»** обґрунтовано науково-методичні засади трансформації валютного регулювання в Україні; удосконалено методологічні підходи до проведення та оцінки ефективності валютних інтервенцій НБУ; розроблено методику оцінки неофіційного готівкового валютного обороту на засадах багатofакторного регресійного моделювання.

Трансформація валютного регулювання в Україні повинна відбуватися на засадах теоретично вивіреного наукового забезпечення, за відсутності чого будь-яка лібералізація валютних відносин є паліативом і лише поглиблює протиріччя на валютному ринку. Узагальнення поглядів економістів на сутність поняття «трансформація» дозволило дати авторське визначення трансформації валютного регулювання на тактичному та стратегічному рівнях, за яким тактичне перетворення – це процес неперервного прийняття та зміни однієї з трьох форм (регламентація, транзакція, комунікація) або ж одночасного перебування в двох або всіх трьох з них. Стратегічну трансформацію пропонується розглядати як процес динамічного оновлення складових валютного регулювання з метою розбудови якісно нової системи зв'язків між регулятором і регульованими суб'єктами, що може супроводжуватися прогресивними або регресивними змінами моделі регулювання.

На підставі застосування комплексного підходу запропоновано системно-процесну модель трансформації валютного регулювання на засадах теорії біфуркації динамічних систем з урахуванням імперативів системного та діалектичного методів. У цьому контексті, процес трансформації валютного регулювання передбачає послідовне проходження чотирьох фаз: флуктуаційної, концептуалізації змін, біфуркаційної та фази становлення й усталення.

Виходячи з того, що в Україні трансформаційні процеси валютного регулювання тісно пов'язані з аналогічними явищами в регулюванні монетарному, проаналізовано практику застосування НБУ ключового інструменту при інфляційному таргетуванні – облікової ставки. Доведено, що впродовж II пол. 2014 – I кв. 2016 рр. НБУ, банки та їх вкладники несли збитки за власними кредитними операціями. Причиною цього є нераціональність у використанні НБУ монетарного правила Тейлора для обґрунтування рівня облікової ставки, що підтверджується при порівнянні з аналогічними показниками східноєвропейських країн-членів ЄС, що застосовують його ж. У дисертації обґрунтовано, що необхідним є не загальна модернізація рівняння, запропонованого Тейлором, а тільки розробка його окремого випадку для стагфляційного періоду економічного циклу.

У дисертаційній роботі досліджено проблеми теоретичного та методологічного характеру, пов'язані з проведенням і оцінкою ефективності валютних інтервенцій в Україні. Обґрунтовано необхідність зміни критерію їх ефективності шляхом визначення недоліків існуючих підходів до оцінки ефективності валютних інтервенцій. Розроблено критерій «компенсація» (1), реалізований завдяки розрахунку коефіцієнту ефективності інтервенцій (2):

$$\begin{aligned} \Delta XR_t < 0 &\Rightarrow FXI_{t+1} > 0 \text{ і } V_{t+1} < V_t \text{ і } k_{IE} \rightarrow \infty; \\ \Delta XR_t > 0 &\Rightarrow FXI_{t+1} < 0 \text{ і } V_{t+1} < V_t \text{ і } k_{IE} \rightarrow \infty \end{aligned} \quad (1)$$

де V_{t+1} – волатильність валютного курсу за наступний період $t+1$;
 V_t – волатильність валютного курсу за поточний період t ;
 k_{IE} – коефіцієнт ефективності інтервенцій:

$$k_{IE} = \frac{-(V_{t+1} - V_t)}{|FXI_{t+1}|} = \frac{-\Delta V_{t+1}}{|FXI_{t+1}|} \quad (2)$$

де ΔV_t – зміна волатильності валютного курсу.

Встановлено високий рівень доларизації економіки України, що перебуває поза увагою офіційних органів регулювання через неповноцінність методики його оцінки. Аналіз емпіричних даних виявив ознаки відтоку частини іноземної валюти з банківських вкладів у неофіційні заощадження. Виявлені результати аналізу свідчать про недосконалість використовуваних сьогодні в Україні способів оцінки тіньових валютних операцій.

За допомогою програмного комплексу аналізу даних із застосуванням багатofакторного регресійного аналізу було побудовано економетричну модель для прогнозування дійсних обсягів готівкових валютних заощаджень поза банківською системою (3):

$$w = -0,07z_4 + 0,102z_5 + 3,713z_6 + 17,629z_7 - 20281,81 \quad (3)$$

де w – обсяги готівкових валютних заощаджень поза банками;
 z_4 – обсяг депозитів населення у гривні;
 z_5 – обсяг депозитів населення у іноземній валюті;
 z_6 – обсяг переказів з-за кордону;
 z_7 – грошові доходи населення.

Апробація моделі дозволила виявити та кількісно оцінити тіньовий оборот готівки іноземної валюти в Україні, що перманентно зростає, і до 2014 р. практично замінив легальні операції на валютному ринку (рис. 2).

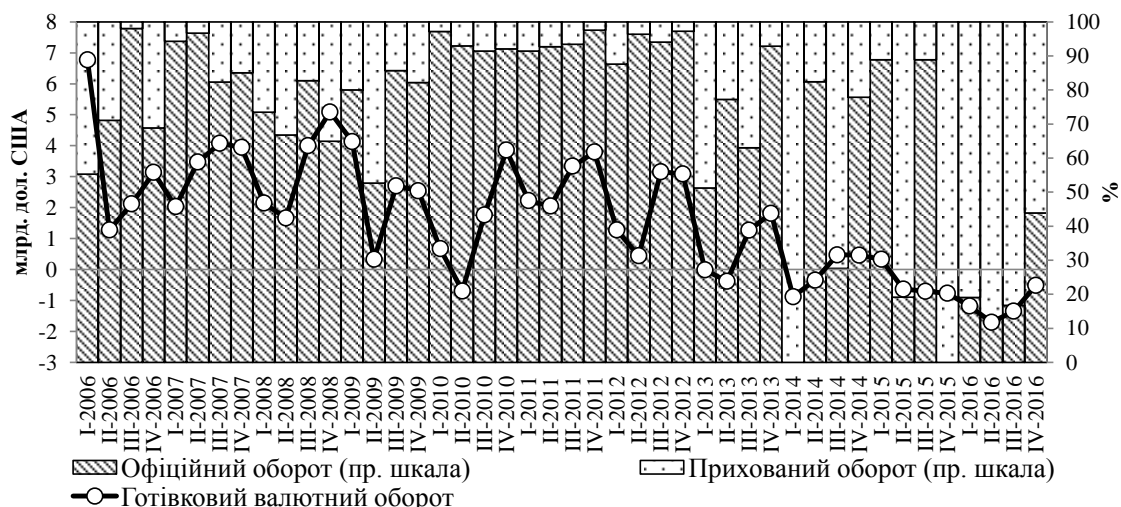


Рис. 2 – Динаміка та структура валютного готівкового обороту в Україні в 2006 – 2016 рр.

Джерело: розраховано та побудовано автором за даними Національного банку України, Державної служби статистики України та Світового банку

Відповідно до цього було встановлено поступове та невідворотне витіснення національної валюти іноземною з грошового обороту України, що несе суттєву загрозу як валютній безпеці держави, так і макроекономічній стабільності та запланованому економічному зростанню. Таким чином, обґрунтовано доцільність легалізації неофіційного обороту через дерегуляцію внутрішнього валютного ринку, створення умов для розвитку фінансового посередництва та ринку деривативів, моніторингу суспільної думки щодо регулятивних заходів, що має стати неодмінним етапом трансформації валютного регулювання.

ВИСНОВКИ

Дисертаційна робота присвячена теоретико-методичному дослідженню та обґрунтуванню важливого наукового завдання – трансформації валютного регулювання банківської діяльності в Україні. Отримані результати роботи дозволяють зробити наступні висновки концептуального, методичного та науково-практичного характеру:

1. Валютне регулювання є важливим компонентом інтеграційних і глобалізаційних процесів, що спостерігаються в світовій економіці та належить до складових управління валютними відносинами (поряд із валютною політикою та контролем). Сутність цієї категорії, у широкому розумінні, доцільно визначати як елемент процесу управління валютними відносинами при реалізації науково обґрунтованих запланованих практичних дій, у вузькому розумінні – як системну та послідовну діяльність уповноважених органів з

упорядкування валютних відносин: приведення їх у відповідність до заданих норм і стандартів, через застосування комплексу інструментів і методів.

2. Еволюція доктрини валютного регулювання була обумовлена зміною магістральних течій економічної теорії, відповідно до чого змінювалися й думки економістів щодо ролі валютного регулювання у впливі на валютні відносини: від несуттєвої та, навіть, паліативної (відповідно до класиків і неокласиків) до помітної (номіналісти, позитивісти) та важливої (кейнсіанці). Необхідність же валютного регулювання обумовлена як існуванням міжнародних валютних відносин, так і функціонуванням національної банківської системи і внутрішнього валютного ринку, які підпадають під зовнішній і внутрішній вплив.

3. Роль банків у валютному регулюванні, з функціональної точки зору, полягає в тому, що вони, не будучи ані його суб'єктами, ані об'єктами, є ключовими передавачами імпульсів трансмісійного механізму валютного регулювання за всіма його каналами: процентним, сигнальним, мікроструктурним, інституційним і кредитним. Ефективність функціонування банків не може гарантувати результативність регулятивних дій центрального банку, який, утім, сприяє генеруванню ряду непередбачуваних ефектів (ризиків) підчас застосування інструментів валютного регулювання.

4. Становлення та розвиток валютного регулювання банківської діяльності в Україні відбувалися з 1991 до 2016 р. у п'ять етапів. Ці процеси характеризувалися, зокрема, практично перманентною розбіжністю між декларованим і фактично встановленим режимом валютного курсу гривні: хоча НБУ в 1997-2014 рр. неодноразово повідомляв про перехід до плаваючого курсоутворення, фактично зберігався режим фіксованого курсу.

5. До інструментів валютного регулювання доцільно відносити валютні обмеження, ліцензії та дозволи, режим валютного курсу, операції на відкритому ринку, норму обов'язкового резервування, облікову ставку, золотовалютні резерви, зовнішній борг, податки на валютні операції та нормативи банківської діяльності. Класифікувати їх доцільно за трьома ознаками: характеру впливу інструментів на об'єкти регулювання, способу їх застосування, приналежністю інструмента до інших видів регулювання економіки.

6. В умовах постійних перетворень у валютному регулюванні, вплив його заходів на банківську діяльність в Україні відзначився наступним: в умовах відсутності нормативів обов'язкового резервування для депозитів у гривні та заниженні цих нормативів для валютних вкладів, банки сприяли кредитній експансії в іноземній валюті. Збитковість банківської системи, викликана цим, змусила НБУ здійснювати безперервне рефінансування, розширюючи тим самим грошову масу без підкріплення реальним економічним зростанням, що призвело до суттєвого скорочення купівельної спроможності гривні.

7. Відповідно до розробленої системно-процесної моделі трансформації валютного регулювання, виявлено недоліки минулих перетворень, які лише закладали нові протиріччя. Зокрема, експлікація монетарного правила Тейлора дозволила виявити тісний зв'язок між рівнем ключового (в умовах інфляційного таргетування) інструменту НБУ – облікової ставки – та

показниками розвитку валютних відносин. Виявлені недоліки існуючих критеріїв ефективності валютних інтервенцій актуалізували розробку й апробацію нового науково-методологічного підходу, реалізованого завдяки критерію «компенсація».

8. Ознаки суттєвої «тінізації» готівкового валютного обороту в Україні обумовили необхідність удосконалення методики його кількісної оцінки. Тому було запропоновано власний науково-методичний підхід, заснований на моделюванні готівкових валютних заощаджень поза банками із застосуванням апарату багатofакторного регресійного аналізу. Рационалізація трансформаційних процесів у валютному регулюванні передбачає легалізацію виявленого тіньового готівкового валютного обороту, зокрема, з використанням кращих світових практик (дерегуляції внутрішнього валютного ринку, створення умов для розвитку фінансового посередництва та ринку деривативів, моніторингу суспільної думки щодо регуляторних заходів тощо).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У монографіях:

1. Кредитна діяльність банків України: проблеми та перспективи розвитку / За ред. В. В. Коваленко: [Монографія]. – Одеса: Атлант, 2015. – 217 с. (12,27 д.а.). *Особистий внесок здобувача – охарактеризовано методи оцінки розміру кредитного ризику банку (0,32 д.а.)*

2. Aspekty informacyjne rozwoju systemów społeczno-gospodarczych: monograph / Red. dr Aleksander Ostenda, dr Tetyana Nestorenko. – Katowice: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach, 2016. – 448 s. (17,02 д.а.). *Особистий внесок здобувача – розроблено та апробовано модель оцінки ефективності валютних інтервенцій центрального банку (0,38 д.а.)*

Статті в наукових фахових виданнях України:

3. Шелудько С. А. Історичний досвід довіри населення до уряду як запоруки довіри до національних грошей / С. А. Шелудько // Науковий вісник ОДЕУ. – 2011. – № 23 (148). – С. 92–97. (0,4 д.а.)

4. Шелудько С. А. Сутність резервних валют та наслідки їх використання у міжнародних валютних відносинах для країн-емітентів / С. А. Шелудько // Науковий вісник ОНЕУ. – 2013. – № 25 (204). – С. 79–87. (0,5 д.а.)

5. Шелудько С. А. Аналіз сучасних підходів до визначення економічної сутності валютного регулювання / С. А. Шелудько // Науковий вісник ОНЕУ. – 2015. – № 3 (223). – С. 181–195. (0,72 д.а.)

6. Шелудько С. А. Валютні відносини як предмет валютного регулювання (їх сутність, зміст і взаємозв'язок з валютними правовідносинами) / С. А. Шелудько // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2015. – Випуск 12. – Ч. 3. – С. 180–182. (0,46 д.а.)

7. Шелудько С. А. Інструменти валютного регулювання: склад, класифікація, методи застосування / С. А. Шелудько // Вісник Одеського

національного університету. Серія Економіка. – 2015. – Т. 20. – Випуск 2/2. – С. 165–168. (0,53 д.а.)

8. Шелудько С. А. Эффективность валютных интервенций: критерии оценки и результаты анализа интервенций НБУ на внутреннем валютном рынке / С. А. Шелудько // Бизнес Информ. – 2015. – № 8. – С. 220–224. (0,47 д.а.)

9. Шелудько С. А. Вплив уповноважених банків на реалізацію НБУ валютного регулювання / С. А. Шелудько // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2017. – Випуск 7. – Ч. 2. – С. 65–69. (0,45 д.а.)

10. Шелудько С. А. Оцінка впливу валютного регулювання на кредитну діяльність банків України / С. А. Шелудько // Проблеми системного підходу в економіці. – 2017. – Випуск 1 (57). – С. 163–167. (0,51 д.а.)

Статті у виданнях, що включено до наукометричних баз:

11. Шелудько С. А. Роль валютних інтервенцій центрального банку у валютному регулюванні / С. А. Шелудько // Регіональна економіка та управління. – 2015. – № 3 (06). – С. 176–180. (0,67 д.а.) (*Science Index*)

12. Шелудько С. А. Облікова ставка центрального банку як інструмент валютного регулювання / С. А. Шелудько // Регіональна економіка та управління. – 2015. – № 4 (07). – Ч. 2. – С. 118–122. (0,53 д.а.) (*Science Index*)

13. Шелудько С. А. Валютна політика, регулювання та контроль у їх взаємозв'язку та відмінностях / С. А. Шелудько // Економічні студії. – 2016. – № 5 (09). – С. 120–124. (0,47 д.а.) (*Science Index*)

Статті у наукових виданнях інших держав:

14. Шелудько С. А. Прошлое и будущее определения оптимального уровня учетной ставки центрального банка / С. А. Шелудько // WORLD SCIENCE. – 2016. – № 1 (5). – С. 68–72. (0,41 д.а.)

15. Sheludko S. Key Aspects of Foreign Exchange Regulation in Terms of European Integration of Ukraine / S. Sheludko // Evropský časopis ekonomiky a managementu. – 2017. – Vol. 3 (1). – P. 38–44. (0,5 д.а.)

Матеріали конференцій:

16. Sheludko S. The Principles of the Foreign Exchange Reserves of the National Bank of Ukraine and their Place in the National Economy of Ukraine / S. Sheludko // Dynamika naukowych badań – 2014: materiały X Międzynar. nauk.-prakt. konf. Volume 1. Ekonomiczne nauki, 7-15 lipca, 2014. – Przemysł: Nauka i studia, 2014. – P. 3–10. (0,5 д.а.)

17. Шелудько С. А. Взаємозв'язок та відмінності валютної політики і валютного регулювання / С. А. Шелудько // Проблеми забезпечення ефективного функціонування та стабільного розвитку банківської системи України: матеріали V наук.-практ. конф., 28 травня 2015 р. – К.: УБС НБУ, 2015. – С. 94–96. (0,16 д.а.)

18. Шелудько С. А. Особливості процесу становлення та розвитку валютного регулювання в Україні / С. А. Шелудько // Економіка в сучасних

умовах: стан, проблеми та пошук шляхів їх подолання: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 26-27 червня 2015 р. – Львів: ЛЕФ, 2015. – Ч. 2. – С. 109–112. (0,24 д.а.)

19. Sheludko S. A. Modern Concepts of the Determination of the Economic Essence of the Foreign Exchange Regulation / S. A. Sheludko // Modern European Science – 2015: materials of the XI International Scientific and Practical Conference, June 30 – July 7, 2015. – Sheffield: Science and Education LTD. – Volume 1. – P. 8–11. (0,2 д.а.)

20. Шелудько С. А. Оцінка ефективності валютних інтервенцій Національного банку України / С. А. Шелудько // Стан, проблеми та перспективи вдосконалення економіки України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 2-3 жовтня 2015 р. – Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2015. – Ч. 2. – С. 89–92. (0,2 д.а.)

21. Шелудько С. А. Pro et contra валютних інтервенцій НБУ в умовах стагфляції / С. А. Шелудько // Ефективність функціонування банківської системи України в умовах нестабільності фінансових ринків: матеріали всеукр. наук. Інтернет-конф., 30 листопада 2015 р. – Тернопіль: Вектор, 2015. – С. 32–34. (0,12 д.а.)

22. Sheludko S. A. Central Bank's Discount Rate: European Union Experience and Prospects for Ukraine / S. A. Sheludko // Modern Transformation of Economics and Management in the Era of Globalization: materials of the International Scientific-Practical Conference, January 29, 2016. – Klaipeda: Baltija Publishing. – P. 280–283. (0,22 д.а.)

23. Шелудько С. А. Эффективность валютных интервенций центрального банка в условиях стагфляции экономики / С. А. Шелудько // Развитие социально-экономических систем в условиях глобальной конкурентной среды: материалы междунар. научно-практич. конф., 29 февраля 2016 г. – Кишинёв: Государственный университет Молдовы. – С. 270–273. (0,21 д.а.)

24. Шелудько С. А. Проблема співвідношення понять «валютне регулювання» та «валютний контроль» / С. А. Шелудько // Теоретична та практична концептуалізація розвитку фінансово-кредитних механізмів в умовах нової соціально-економічної реальності: матеріали між нар. наук.-практ. конф., 25 березня 2016 р. – Ірпінь: НУДПСУ, 2016. – С. 380–383. (0,18 д.а.)

25. Szeludko S. A. Wpływ regulacji walutowej na działalność kredytową banków Ukrainy / S. A. Szeludko // Innovative Economy: processes, strategies, technologies: materials of the International Scientific-Practical Conference, January 27, 2017. – Kielce, Republic of Poland: Baltija Publishing, 2016. – P. 151–154. (0,2 д.а.)

АНОТАЦІЯ

Шелудько С. А. Трансформація валютного регулювання банківської діяльності в Україні. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит. – Одеський національний економічний університет, Одеса, 2018.

Роботу присвячено дослідженню та теоретико-методичному обґрунтуванню основ трансформаційних процесів у валютному регулюванні банківської діяльності в Україні. Визначено сутність, предмет, об'єкти та суб'єкти валютного регулювання, його систему, форми, види та функції. Обґрунтовано роль і визначено місце банків у реалізації регулятивних заходів.

Проаналізовано процес розвитку та становлення валютного регулювання банківської діяльності в Україні, та виокремлено етапи його еволюції, вдосконалено підходи до класифікації його інструментів. Оцінено практику використання цих інструментів Національним банком України та визначено їх вплив на функціонування вітчизняних банківських установ.

Розроблено науково-методичні основи трансформації валютного регулювання банківської діяльності на тактичному та стратегічному рівнях, удосконалено критерії оцінки ефективності його ключових інструментів (облікової ставки та валютних інтервенцій). На основі економіко-математичного моделювання запропоновано методику кількісного виміру неофіційного валютного готівкового обороту в країні, що дозволило довести наявність суттєвої «тінізації» готівково-грошового обороту в іноземній валюті та визначити основні шляхи зниження її рівня.

Ключові слова: банк, валюта, валютний ринок, валютні інтервенції, монетарна політика, регулювання, трансформація.

АННОТАЦИЯ

Шелудько С. А. Трансформация валютного регулирования банковской деятельности в Украине. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – Деньги, финансы и кредит. – Одесский национальный экономический университет, Одесса, 2018.

Работа посвящена исследованию и теоретико-методическому обоснованию основ трансформационных процессов в валютном регулировании банковской деятельности в Украине. Определена сущность, предмет, объекты и субъекты валютного регулирования, его система, формы, виды и функции. Обоснована роль и определено место банков в реализации регулятивных мероприятий.

Проанализирован процесс развития и становления валютного регулирования банковской деятельности в Украине и выделены этапы его эволюции, усовершенствованы подходы к классификации его инструментов. Оценена практика использования этих инструментов Национальным банком Украины и определено их влияние на функционирование отечественных банковских учреждений.

Разработаны научно-методические основы трансформации валютного регулирования банковской деятельности на тактическом и стратегическом уровне, усовершенствованы критерии оценки эффективности ключевых его инструментов (учетной ставки и валютных интервенций). На основании экономико-математического моделирования предложена методика количественного измерения неофициального валютного наличного оборота в стране, что позволило доказать наличие существенной «тенизации» налично-денежного оборота в иностранной валюте и определить основные пути снижения ее уровня.

Ключевые слова: банк, валюта, валютные интервенции, валютный рынок, монетарная политика, регулирование, трансформация.

ANNOTATION

Sheludko S. Transformation of foreign exchange regulation of banking in Ukraine. –Manuscript.

Qualification dissertation for a scientific degree of Candidate of Economic Sciences, specialty 08.00.08 – Money, finance and credit. – Odessa National Economic University, Odessa, 2018.

The thesis is devoted to research and theoretical and methodological substantiation of fundamentals of transformation processes in foreign exchange regulation of banking in Ukraine. It is determined its essence, which is expedient to be considered: in a broad sense – as an element of the process of managing of currency relations in the implementation of scientifically substantiated and planned practical actions; in a narrow sense – as a systematic and consistent activity of the authorities for the regulation of currency relations, i.e. to bring them in line with established norms and standards through the use of a set of instruments and methods.

It is given the characteristics of the subject-matter, objects and subjects of the foreign exchange regulation of banking, its system, forms, types and functions. It is substantiated the role and the place of banks in the implementation of regulatory measures. It is proved, that banks, not being subjects of foreign exchange regulation, nevertheless fulfill a key role as transmitters of its impulses along all channels of the foreign exchange regulation's transmission mechanism, namely, interest, signal, microstructural, institutional and credit.

It is analyzed the process of becoming and development of foreign exchange regulation of banking in Ukraine, on the basis of which it is highlighted and characterized the stages of its evolution. It is considered the instrumental complex of foreign exchange regulation, which consists of foreign exchange restrictions, licenses and permits, exchange rate regime, open market operations, rate of mandatory reserves, discount rate, foreign exchange reserves, external debt, taxes on currency operations and banking norms, and proposed their improved classification, based on three-dimensional allocation by such characteristics as: nature of influence on the objects of regulation, method of use of the instrument, belonging to other types of economic regulation.

It is developed scientifically-methodical bases of transformation of foreign exchange regulation of banking. It is established that such transformations should be

considered at two levels: on the tactical level as a process of continuous acceptance and change of one of its three forms (order, transaction, communication) or simultaneous acceptance of two or all three of them; at the strategic level as a process of dynamically renewing the elements of foreign exchange regulation in order to create a qualitatively new system of links between the regulator and regulated subjects, which can be accompanied by both progress and regress.

It is reviewed and analyzed compliance of NBU discount rate to its theoretically reasonable level. The analysis found that a significant deviation of the actual level of the rate can be explained by the low accuracy of forecasts of the NBU, caused by a high proportion of the influence of non-economic factors that are difficult to predict in advance.

It is improved the criteria for assessing the effectiveness of its key instruments. Results of a critical review of the specialized literature suggest applying in the world practice three basic criteria of efficiency of currency interventions by the central bank: “direction”, “smoothing” and “reversal”. It was offered an additional criterion of “compensation” in order to improve the shortcomings of the other criteria. This criterion is based on the calculation of interventions efficiency coefficient, the economic essence of which is to determine the level of expenditure of currency assets in order to compensate the volatility of the exchange rate.

On the basis of economic and mathematical modeling, it is proposed the methodology of quantitative measurement of unofficial currency cash turnover in the country, which allowed to prove the existence of a significant “shadowing” of cash turnover in currency and to determine the main ways to reduce its level.

Key words: bank, currency, currency interventions, foreign exchange market, monetary policy, regulation, transformation.